

creдинței reprezintă condiția principală a dăinuirii în timp și în spațiu a neamului românesc.

Bibliografie:

1. *Letopisețul Țării Moldovei*. Chișinău, 1990, p. 316.
2. Șuiu, Rodica. Dosoftei, mitropolitul. În: *Dicționarul literaturii românești de la origini până la 1900*. București, 1979, p. 296-302.
3. Iorga, Nicolae. *Istoria literaturii românești*. Vol. 1. București, 1925, p. 377-378.
4. Fuștei, Nicolae. Opera mitropolitului Dosoftei în contextul culturii spirituale sud-est și est europene. Chișinău, 2008, p.125.
5. Dosoftei. *Opere poetice*. Chișinău, 1989, p.219.
6. Dosoftei. *Versuri alese*. Iași, 1994, p. 34.
7. *Ibidem*, p. 33.
8. *Ibidem*, p. 35.
9. *Ibidem*, p. 36.
10. *Ibidem*, p. 82.
11. *Ibidem*, p. 146.
12. *Ibidem*, p. 154
13. *Ibidem*, p. 161.
14. *Ibidem*, p. 94.

FILOSOFIA PROBLEMEI OMULUI

Pavel Movileanu doctor habilitat în științe economice,
profesor universitar, DOCTOR HONORIS CAUSA

Interpretarea filosofică a oricărei probleme presupune mai întâi, analiza noțiunilor inițiale, conținutul și interconexiunea lor. Dar nu ne vom opri la analiza critică tradițională a definițiilor. Intenția noastră este de a ne apropia de înțelegerea sensului pe care o poartă conținutul noțiunii de factor uman. Filosofii expun diferite puncte de vedere în această problemă. Mulți autori, vorbind despre factorul uman și factorul subiectiv, se pronunță pentru identificarea acestor două noțiuni, apoi alții prin factor uman au în vedere masele populare, clasele, grupurile, păturile sociale. Firește, nimeni nu poate contesta faptul că activitatea maselor e formată din acțiuni individuale. Însă n-ar fi just a considera masele populare drept o simplă sumă de individualități și a identifica astfel, ceea ce este caracteristic maselor cu ceea ce aparține în mod exclusiv fiecărui om luat în parte. O asemenea interpretare a factorului uman ni se pare că nu scoate în

evidență conținutul și funcțiile lui în rezolvarea întrebărilor practice, în cunoașterea mersului social în întregime. Altfel spus, în această interpretare factorul uman trebuie văzut nu ca ceva aparte, ci în raport cu totul ce îi permite lui să se manifeste anume ca factor hotărâtor, ca parte activă a procesului social. Apoi, acțiunea omului se desfășoară într-o anumită formă socială ceea ce înseamnă că noțiunea de factor uman include, de asemenea și examinarea mecanismului formării, interacțiunii și reînnoirii formelor de activitate ale individului. Și dacă această noțiune reflectă aspectul uman al mersului social, generalizează și exprimă unitatea diverselor activități umane în orice perioadă istorică înseamnă că e just a o considera categorie filosofică. Iar pe baza analizei filosofice a se constată în ce măsură se poate pătrunde în esența și conținutul factorului uman. Dacă analizăm pe scurt tendințele ce s-au cristalizat în examinarea factorului uman găsim motive să presupunem, că acest obiectiv trebuie studiat prin evidențierea caracteristicii esențiale a omului și conceperea umanistă a scopurilor și rezultatelor activității acestuia. Ca orientare metodologică în determinarea acestei importante noțiuni pot servi categoriile “esență umană”, “cogniții sociale”, “social”, “individual”, “activitate”, “calitate socială” și altele. Este evident, că pentru a înțelege conținutul categoriei de factor uman trebuie să pornim de la conceperea omului ca ființă reflexivă, intențională care, după cum s-a menționat anterior, se manifestă în toate sferile vieții societății: economică, socială, politică, spirituală. Motivul ce ne impune această orientare în modul cel mai simplu este că pentru a trăi, oamenii trebuie să producă de mijloace de existență necesare, iar pentru a avea acest minimum necesar trebuie să muncească. După cum sublinia Martin Heidegger, omul numai prin muncă poate dobândi mijloacele de satisfacere a necesităților sale. Prin cunoaștere și acțiune el schimbă condițiile existenței sale, le transformă în conformitate cu aspirațiile sale, creează lumea culturii materiale și spirituale. Anume activitatea a determinat întregul proces de antropogeneză și istorie a omenirii, dezvoltarea omului de la o etapă a societății la alta și servește permanent ca condiție de bază în dezvoltarea de mai departe. Pe această cale se acumulează posibilitățile materiale și spirituale ale dezvoltării umane, bineînțeles, dacă este bine conștientizat conținutul acestui mers de devenire a omului subiect al activității sociale. De notat, că și în gândirea filosofică din trecut se sublinia credința în capacitățile de cunoaștere și creație ale omului. Astfel, omul este caracterizat ca ființă vie dotată cu vorbire și gândire; ca ființă capabilă să creeze o cetate înzestrată cu legi; ființă care produce unelte (homo faber); care folosește aceste unelte (homo laborans); care își asigură viața prin intermediul gândirii și acțiunii economice (homo economicus); care își transpune existența în joc și imaginație (homo ludens); care este capabil să de-a valoare tuturor lucrurilor, să le fie măsură, după cum se exprimă Protagoras (homo aestimans). Formulele prezentate și altele de acest fel, de asemenea,

orientează spre a înțelege că pentru a exista cu adevărat, omul trebuie să fie activ și prin activitate să se afirme după propria voință și chibzuință. Istoria „viața ne demonstrează că activitatea productivă este în mare măsură un fel de activitate vitală și chiar un anumit “modus vivendi” (mod de trai) al oamenilor. Însăși istoria este o înfăptuire umană. De altfel, nu ea, ci oamenii acționează și creează continuu urmărind scopuri bine concepute. Și aceasta devine cu atât mai pronunțat cu cât societatea prin structurile sale reușește să pună la îndemâna membrilor săi variate condiții economice, sociale și politice care le favorizează activitatea, le stimulează potențialul lor creativ. Iar calea de acces la înțelegerea acestui fapt pare a fi studierea omului în raport cu societatea, cu condițiile ei obiective la una sau altă etapă de dezvoltare. Pentru om condițiile obiective în cadrul cărora își desfășoară activitatea au un rol tot atât de important ca și conștiința, voința, întreaga lui subiectivitate. Însăși faptul că individul și societatea sunt realități coprezente date totdeauna împreună conduce la concluzia că cercetarea lor strict separată nu poate fi logică și reală pentru cunoașterea științifică. În primul rând, pentru că fiecare întrebare din binomul individ-societate pornește de la o preconcepție pe care încearcă să o întemeieze. În al doilea rând, modul de a pune astfel problema simplifică reducționist una sau alta dintre aceste două realități, deoarece ia în considerație doar o latură a socio-umanului pe care o opune ireductibil celeilalte. Ceea ce numim societate este totalitatea raporturilor interindividuale care se obiectivează și concretizează în instituții, în conformitate cu un sistem de valori, de structuri de mentalitate, tradiții, treaptă de civilizație, organizare socială etc. Deci, numai reieșind din analiza științifică a activității reale a omului se poate de înțeles și explicat mersul istoriei. Și dacă în afara legăturii cu activitatea umană fenomenele și procesele sociale nu pot fi înțelese adecvat înseamnă că accentul pe activitate constituie premisa, condiția generală de studiere obiectivă a funcționării și dezvoltării societății. Având în vedere acest lucru putem spune că principiul activității trebuie considerat drept unul din cele fundamentale în cadrul cunoașterii sociale, bază metodologică a cercetării tuturor formelor vieții sociale și a culturii. Dar să vedem pe scurt ce se spune despre acțiunea umană în lucrările filosofilor occidentali: în ce constă esența, sensul, natura și caracterul ei, cum corelează aici scopurile, mijloacele și rezultatele. În literatura filosofică și sociologică occidentală care analizează acțiunea umană, un loc meritoriu îl ocupă concepția lui Max Weber și alții. Este dificil să analizăm pe scurt lucrările acestor umaniști. Dar nu este imposibil dacă acceptăm să ne limităm la ceea ce este esențial în ele. Contribuțiile lor teoretice reprezintă o încercare de depășire a filosofiei umanist-abstracte, un efort de cuprindere a procesului de obiectivare a subiectivității în termenii sociologiei empirice. Și unul și altul încearcă construirea unei teorii a personalității menită să explice integrarea socio-culturală a individului în societate. M. Weber studiind omul ca agent în spațiul

social a dezvoltat ideea că activitatea umană este nemijlocit legată de particularitățile individului, acesta orientându-și conduita după mijloace adecvate scopului. Prima observație ce îi aparține autorului este că înainte de a acționa, agentul are un scop (subiectiv) fixat în proiect, iar comportamentul altora apare ca mijloc, condiție pentru realizarea scopului. Se are în vedere structurarea sistemului de preferințe, alegerea mijloacelor pentru obținerea scopurilor dorite, îndemânarea în punerea și aplicarea mijloacelor etc. care întotdeauna practic sunt determinate de elemente anterioare acțiunii. Dar trebuie adăugat aici că fiecare acțiune presupune și stăpânirea anumitor tehnici (tehnici de comunicare) sau anumitor cunoștințe a căror dobândire este obligatoriu anterioară acțiunii, acestea fiind determinate în contexte interacționiste. Astfel, Weber se pronunță împotriva ideilor conform cărora unica variantă de alegere a subiecților sociali ar fi de a se plia pe programarea pe care le-o impune structurile sociale. Structurile fixează constrângerile conform cărora acționează indivizii. Aceste constrângeri definesc pentru agenții sociali limitele posibile. Dar din aceste evidențe nu rezultă în nici un caz că activitatea agentului social este determinată. Inteligibilă - da, determinată - nu. În acest context, conceptul de acțiune creatoare la M. Weber are semnificația de creație de sens, implică scop și finalitate, singur spiritul uman fiind creator de sens. Totodată el afirmă că nu orice individ are capacitatea să desfășoare o activitate creatoare. Nouă însă ni se pare că creativitatea nu este apanajul exclusiv al persoanelor de geniu, ci o potențialitate universal (nu și egal) distribuită în rândurile populației normale, ceea ce înseamnă că orice individ obișnuit poate deveni creativ măcar la nivel mediu în activitatea pe care o desfășoară. Prin mai multe remarci și motivații care privesc direct problema pusă de Weber se conturează o adevărată arhitectură socială, în cadrul căreia indivizii acționează și se raportează unii la alții într-un climat sociocultural de răspunsuri adecvate "așteptărilor" declanșate de comportamentul celorlalți. James Buchanan definește economia ca știința piețelor (the Science of markets). Să traducem: ca știință a structurilor de interdependență caracterizate de faptul că fiecare individ urmează liber propriul interes individual. Mă îndoiesc că o atare definiție poate fi mai mult decât o perspectivă ideală. Mă încred însă în această privință că structurile de interdependență atât în economie, cât și în sfera socială sunt diferite. Și trebuie să se facă distincția între ele. Astfel, putem vorbi despre acțiuni caracteristice prin faptul că agenții care le îndeplinesc nu pot să nu țină seama de efectele acțiunii lor asupra altora. Acțiuni care au loc în condiții pe care le putem caracteriza, cum s-ar spune, prin noțiunea de contract: în acest caz indivizii nu se pot hotărî fără a lua în considerație, între altele, efectele acțiunilor lor asupra celorlalți. Puțin altele sunt acțiunile în situațiile în care ele depind numai de liberul lor arbitru. Când libertatea de acțiune a subiectului nu este în nici un fel limitată de angajamente tacite sau explicite luate față de altcineva. M. Weber

pare să ignore ideea că adesea comportamentele agenților sunt în funcție de preferințele individuale ale fiecăruia, excluzând orice înțelegere care îi leagă. De analiza acțiunii s-a ocupat și T. Parsons. El pune în evidență aici momentul axiologic-normativ, momentul cognitiv, cel teleologic finalist și psihologic-motivațional. Schema conceptuală a acțiunii umane la el este dată de relația scop-situație (condiții și mijloace) - norme - valori. Astfel, agentul care realizează prin acțiune un scop trebuie să se integreze într-o situație în care pe lângă condiții cărora trebuie să se supună, intervin și anumite mijloace pe care le poate adecva scopului. Totodată, agenții trebuie să țină seama de sistemul de norme după care fiecare își orientează acțiunea în societate. Valorile și normele, cum subliniază Parsons, constituie câmpul opțiunilor și a deciziilor agenților între alternativele, prin care situația (condiții și mijloace) le permite acestora să-și atingă scopul urmărit; întărește capacitatea de reglare a acțiunii și reprezintă premisele validării sociale a acțiunii umane, a integrării socioculturale a individului. Punctul de înțelegere aici este că a explica acțiunea umană înseamnă a medita asupra valorilor comune căci după Parsons comportamentul indivizilor este în funcție nu de condițiile obiective existente în societate, ci de acceptarea unor valori, idei și simboluri, indivizii acționând intențional, conștient pe baza cunoașterii valorilor generale. Analiza rolului structurilor sociale pare să-i scape aici lui Parsons. Dar și în *The Social Sistem* are ambiția de a nu recunoaște că aceste structuri totuși definesc pentru agenții sistemului limitele posibilului. Pentru a-și face teza mai impunătoare Parsons situează acțiunea umană simultan în patru contexte: contextul biologic, psihic, social și cel cultural. Caracterizându-le, el le numește componente (elemente) ale acțiunii (nevoi fiziologice, motivații psihice, norme sociale și valori, simboluri), ca mai apoi să construiască o serie de modele abstracte în care aceste elemente interacționează sub forma unei ierarhii ordonate din punctul de vedere al controlului exercitat asupra acțiunii. Prelungind raționamentul în aceeași manieră, autorul până la urmă declară că personalitatea este un sistem de "control" pentru organismul biologic, sistemul social "controlează" personalitatea, iar sistemul cultural "controlează" sistemul social. Parsons nu remarcă faptul că individul este în general implicat nu numai într-un singur rol, ci într-un ansamblu de roluri. Astfel, el poate fi tată de familie, șef de birou, membru a unei organizații etc. Toate aceste elemente comportă pentru el definirea mai mult sau mai puțin strictă a unui ansamblu de roluri, care pot fi parțial compatibile, chiar contradictorii. De exemplu, el va trebui poate să privilegieze un stil de relații interpersonale liberal într-un rol, autoritar în altul. Apoi, aceiași structură instituțională plasează în general individul în fața nu a unui rol, ci a unui ansamblu de roluri. Astfel, un funcționar are relații cu subordonați și cu superiori, el poate avea relații cu clientela întreprinderii care-l angajează sau cu persoane ale altor întreprinderi legate de cea a lui. Fiecare din aceste tipuri de

relații este asociat unor “roluri” distincte. În structurile de interacțiune caracterizate de un context de “contract” acțiunile țin, desigur, de rol și corelatele lui. Mai ales în sfera economică și cea politică. Dar, în general, nu există nici un motiv să se admită sau să se considere rolurile ca ghiduri de acțiune. Ceea ce este izbitor la Parsons este că exagerează funcția de rol pe seama excluderii preferințelor individuale. Pentru el, status-urile, rolurile, normele, valorile sunt note definitorii ai integrării socioculturale a individului în societate. Sir Parsons nici nu bănuiește că linia de conformism pe care o promovează implică anumite costuri și că aceste costuri trebuie plătite cu o monedă binecunoscută: restrângerea libertăților individuale. Nu ascund faptul că rezumatul prezentat al lucrărilor lui M. Weber și T. Parsons este superficial din unele puncte de vedere și nu le arată bogăția. Dar este totuși suficient pentru înțelegerea obiecțiilor care au urmat. Reieșind din cele menționate deja înțelegem că deși activitatea este forța motrice a socialului, ea totdeauna se înfăptuiește în sistemul și limitele unor structuri sau relații sociale concrete. De aceste relații țin forțele sociale ale activității, conținutul, condițiile, posibilitățile ei etc. La rândul lor relațiile sociale se dezvoltă și perfecționează prin activitatea umană ca premiză, condiție, mijloc și totodată rezultat al acesteia. De aceea, nu ar fi corectă examinarea activității umane în izolare de relațiile sociale, după cum și analiza acestora din urmă separat de activitate. Activitatea socială și relațiile sociale sunt în unitate, sunt legate reciproc și în afara acestei legături ele nu pot fi drept înțelese și explicate. Astfel, știm că acțiunea componentei biologice a omului, fiziologia, fiziopsihologia lui asupra propriei activități nu poate fi desconsiderată mai ales, când este vorba despre individ. Pe de altă parte însă individualitatea omului nu trebuie redusă la însușirile biologice, morfologice pe cât specificul individual este legat și de mediul de trai, de particularitățile experienței de viață. Anume mediul nemijlocit de viață privit ca unitate a generalului, particularului și singularului conține factori și posibilități de dezvoltare a individualității umane. Conținutul mediului înconjurător, fie el variat sau puțin variat, nu este lipsit de interes din punct de vedere cognitiv. Căci el constituie izvorul de unde omul poate avea cunoștințe, experiențe, gânduri, credințe ca mai apoi să-și motiveze faptele, conduita sa. În cele din urmă sub influența condițiilor de viață în procesul de activitate și comunicare la om se formează anumite păreri, reprezentări mai mult sau mai puțin stabile despre viață și valorile ei. Aceasta rezultă din faptul că omul este o ființă reflexivă și cu anumite preferințe față de condițiile existente în societate, față de acțiunile acestor condiții. Acțiunea acestor condiții el o asimilează ocupând un anumit loc în sistemul relațiilor sociale și având careva rol în societate. De aceea, analiza întregului ansamblu de legături și relații în care omul este încadrat permite să justificăm proprietatea lui de a fi activ, direcția dezvoltării și manifestării lui raționale în societate. Cât despre orientarea unor reprezentanți ai științelor

naturale spre examinarea însușirilor lăuntrice ale individului separat de mediul social concret, această încercare nu este metodologic întemeiată. Analizând modul de muncă și viață al indivizilor în raportare la societate putem vorbi despre existența unor legături latente, dar destul de trainice între conținutul vieții indivizilor și conținutul vieții societății. Cu crearea unui spațiu economic nou și a unui mediu democratic pluralist, cum vom vedea în capitolul următor, însuși faptul diversificării condițiilor sociale, a relațiilor sociale bazate pe pluralismul formelor de proprietate poate favoriza și stimula diverse și bogate activități în afirmarea liberă a omului în societate. Firește, așa factori ca libertatea individului, libertatea proprietății private, a muncii, a afacerilor etc., pot servi în această calitate în măsura în care devin condiții reale pentru viața și activitatea omului. În dependență de condițiile concrete gradul de manifestare a indivizilor nu va fi la fel. Tipul și nivelul de instruire, accesul la valorile sociale și culturale, nivelul de satisfacere a necesităților materiale și spirituale, bunăoară, sunt condiții sociale reale pentru individ. Luând în considerație specificul actual al societății, factorul uman, la părerea noastră, poate fi interpretat ca proces de dezvoltare și realizare a forțelor esențiale ale omului în diverse genuri de activitate și în corespundere cu necesitățile și interesele lui și a societății în ansamblu. Considerăm că așa interpretare corespunde cerințelor aprecierii omului ca obiect, condiție și subiect al dezvoltării sociale. Se poate, bineînțeles, de discutat această interpretare, valoarea cognitiv-științifică a noțiunii ș.a.m.d. în orice caz cert este că în factorul uman trebuie văzută forța concret-istorică, relativ independentă și activ creatoare a vieții sociale, condiția și scopul dezvoltării sociale. În explicație lingvistică, factor înseamnă element, condiție care determină apariția unui proces, a unei acțiuni, a unui fenomen. În acest fel, prin factor uman subînțelegem mai întâi activitatea omului, adică integrarea lui activă în viața societății în calitate de subiect social. Activitate asigurată de sistemul social stabilit în societate, de structurile existente. Cercetarea concretă a omului în aspect individual-personal și acționai ne face să accentuăm atenția la cerințele și interesele lui, la manifestările individuale și capacitățile creatoare utile pentru diferite genuri de activitate. Cunoscutul filosof Max Weber consideră că societatea modernă se caracterizează printr-un nou tip de raționalitate, care înseamnă mai întâi de toate, eficiență nemijlocită, calcul și predicție; că formele principale ale activității umane bazate pe acest tip de raționalitate sunt acțiunea rațională de scop sau de finalități și acțiunea rațională de valoare. Această problemă necesită desigur atenție și devine cu atât mai actuală cu cât libertatea individuală ocupă un loc mai întins în societate, prin "libertate individuală" înțelegându-se comportamentele pe care individul le poate adopta prin opțiune proprie, fără să aibă nevoie de aprobarea, fie ea tacită a altcuiva. Dar ideea subliniată nu apare deloc în mintea celor care fac din individ produsul structurilor sociale. Ambiția acestora este de a crede că

cercetătorul trebuie să conceapă omul ca animat în activitatea sa de forțe care scapă controlului său. Ei consideră cu toată sinceritatea că societatea este pur și simplu un sistem de manipulare ceea ce nu este acceptabil, desigur. Este de înțeles accentul pe care îl punem pe aspectul cognitiv al acțiunii. Anume în procesul activității individul își dezvoltă capacitățile sale intelectuale. Evidențiază obiectul cunoașterii (adică acele fragmente sau entități ale socio-umanului care au pentru el importanță, prezintă un interes), meditează asupra cunoștințelor dobândite, sesizează necesitatea de a aduna cunoștințe noi, care îl pasionează și îndeamnă să cunoască mai profund realitatea socială, alege și decide după propria apreciere modalitățile acțiunilor sale, prevede rezultatele etc. Astfel, subiectul activității se transformă în subiectul cunoașterii, iar obiectul activității în obiectul cunoașterii. Fiindcă reflectarea diverselor aspecte, procese, fenomene și manifestări în perimetrul socio-umanului este însoțită de constatarea semnificației pe care acestea o au în realitate, a utilității lor în primul rând. Astfel, fenomenul "apreciere" reprezintă puntea de legătură între cunoaștere și acțiune. Iar prin analiza activității practice putem verifica gradul reflectării de către individ a diverselor fragmente ale socio-umanului ori, în viața cotidiană ideile în mare măsură sunt extrase din experiență, ele sunt reflectările realității care pot fi adevărate sau denaturate. Și, dacă punem accentul și pe activitatea de cunoaștere a omului, aceasta pentru a ne imagina mai bine posibilitățile reale de care dispune individul în vederea dobândirii unor cunoștințe adevărate care să-i permită să activeze productiv, în interesul său și al societății. În al doilea rând, în studierea capacităților omului ca prim nivel de cercetare a lui în calitate de subiect, trebuie să avem în vedere că fiecare individ trăiește și acționează în condiții sociale concrete, ocupând un anumit loc în sistemul de relații sociale, precum și faptul că așa procese și forme cognitive ca senzațiile, percepțiile, reprezentările, gândirea, imaginația etc., diferă într-o-câtva de la un individ la altul. Cunoașterea socială nu reflectă numai activitatea practică a omului, ci și viața lui spirituală, în legătură cu aceasta se cuvine a fi luată în considerare și ceea ce în psihologia socială circulă sub denumirea de reprezentări sociale, acestea constituind o parte a universului individual a fiecărei persoane. Existând în conștiința individului sub formă de idei, concepte, de categorii sau și motive și alte elemente mereu active, reprezentările după cum spune S. Moscovici, sunt nu o simplă reflectare a ambianței, ci o reproducere conceptuală a acesteia." Prin funcțiile lor cognitivă, mediatoare și adaptivă, senzațiile, reprezentările în interpretarea lui J. Abric permit individului sau grupului să dea un sens conduitelor sale, să înțeleagă realitatea prin propriul sistem de referințe, deci să se adapteze, să-și definească locul. Unele studii din domeniul mai nou al psihologiei sociale, numit al cogniției sociale merg și mai departe. Ele pun în circulație ideea potrivit căreia comportamentele indivizilor sau a grupurilor sociale nu sunt determinate de caracteristicile obiective ale

situației, ci de reprezentările acestei situații. Cum trebuie înțeles acest lucru? La prima vedere, afirmația susținută, legitimitatea considerării ei ca fiind validă pentru natura umană în general ni se pare discutabilă. Dar ea poate fi gândită în sensul presupunerii că indivizii acționează în situația obiectivă nu pur și simplu, ci în funcție de semnificațiile pe care ei reușesc să le desprindă și să le formuleze treptat în legătură cu scopurile, mijloacele și finalitatea acțiunii. Concepută astfel, ea ne orientează spre a dezvălui ingeniozitatea, abilitatea și raționalitatea demersurilor cognitive în practica socială. Oricare ar fi situația, la nivelul cogniției comune, la care cunoașterea obiectului este legată de activitatea practică și se păstrează în conștiința și experiența cotidiană, oamenii întotdeauna își pun întrebări de ordin descriptiv. Dar, lămurindu-se în caracteristica descriptivă a obiectului așa cum el este, individul încă nu l-a însușit practic, pe cât aceasta este posibil numai în legătură strânsă cu autoconștiința, cu activitatea valorică orientativă. În acest caz este vorba, mai întâi despre predispoziția și orientarea valorică a individului despre interesele și necesitățile lui. Din acest punct de vedere, obiectul cunoașterii este totodată și obiectul evaluării. Pentru că conștiința individului nu se limitează la întrebările și răspunsurile de caracter descriptiv. Atenția se concentrează asupra posibilităților obiectului de a satisface careva necesități. Am putea, deci rezuma spunând că deși indivizii în activitatea lor intrând în interacțiuni reciproce urmăresc satisfacerea unor nevoi, aspirațiile, deciziile, preferințele lor nu sunt libere de sistemele de norme și valori care există în societate; de structurile organizaționale, funcționale operante prin care ei sunt integrați sociocultural. Înseamnă că specificul cunoașterii presupune și evidențierea aspectului ei valoric. Mai precis, în calitate de momente a interacțiunii subiect-obiect abordarea cognitivă și valorică a realității sociale sunt legate reciproc, se interpătrund. Cunoștințele sunt supuse aprecierii nu numai din punctul de vedere a caracteristicii gnoseologice: adevărat, neadevărat, esențial, posibil, autentic etc., dar și valoric: ce avantaje sau ce ieșire practică cunoștințele date pot avea, ce necesități ele pot să satisfacă. Constatarea valorică include cunoștințe despre fenomene, procese și însușirile lor pe baza cărora se poate judeca despre capacitatea obiectului dat de a satisface necesitățile omului. Unii autori interpretează valorile drept surse fundamentale ale motivației activităților cotidiene, subliniind că ele redau standarde ideale de comportament resimțite ca obligații individuale de către fiecare din noi. Ni se pare însă forțată ideea despre existența unei legături directe între sistemul de valori și conduita indivizilor în societate. Un asemenea raționament nu ne deschide în a ne lămuri în cazurile de tensiuni sociale, de dezechilibre, de schimbare socială. Mai ales atunci când acestea iau forma unei considerabile contradicții, conturându-se în forma unui joc cu miză nulă, cum se spune în teoria jocurilor. Înseamnă faptul semnalat că este într-o mare măsură rezultatul analizei de către indivizi a situației existente și a posibilităților de depășire a acestei situații?. Apare

limpede că aici intervin nu simple opinii despre cum ar trebui să arate în viitor realitatea socială, ci estimatii realiste referitor la cum ar putea arăta aceasta în viitor, pornind tocmai de la starea prezentă. În acest caz nu putem în răspunsul ce ar urma să nu centrăm pe individ cu capacitățile lui specifice de intenționalitate, de raționalitate în orice caz de acțiune. Pur și simplu nu e corect să gândim că acțiunile omului trebuie mereu considerate ca efecte și niciodată ca și cauze, sau că actele agenților sociali pot fi înțelese fără a folosi noțiunile de intenție, de anticipare, alegere, preferință etc. Altfel spus, apreciind rolul axiologicului în determinarea conduitei individului să nu facem din “valori” un factor prim al acțiunii sociale conferindu-le pe urmele lui T. Parsons rolul de matrice structurală a acțiunii respective și neglijând originea, caracterul derivat al valorilor în cadrul sistemului social. Deși există în condiționarea acțiunii umane de către normele și valorile sociale și culturale o recunoaștere a rolului formativ și coercitiv al socialului asupra acțiunii indivizilor și personalității acestora (ca factor exterior ce se impune conștiinței individuale) o explicație științifică a acestor fenomene presupune considerarea faptului că la rândul lor, normele și valorile în societate țin de socium, fiind creații ale oamenilor implicați în relații sociale obiective specifice sistemului care se stabilește. S. Boncu este de părere că normele și valorile fac presiuni spre uniformitate, limitează cunoașterea iscoditoare, știrbesc mintea întreprinzătoare, inventivă a individului.

Bibliografie

1. FILOSOFIA SOCIALĂ, Valeriu Capcelea, Pavel Movileanu, Mihail Braga, Chișinău 2019, ISBN 978-9975-4640-6-2
2. PARADIGMELE ȘTIINTELOR ECONOMICE, Pavel Movileanu, Chișinău 2018, ISBN 978-9975-3272-8-2
3. EPISTEMOLOGIE ECONOMICĂ (Teoria științei economice), Pavel Movileanu (coordonator), Chișinău 2012, ISBN 978-9975-56-048-1
4. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ДОКТРИНЫ, Павел Мовилеану (координатор), Кишинев 2011, ISBN 978-9975-64-200-2
5. TEORIE ECONOMICĂ ȘI DOCTRINE ECONOMICE, Pavel Movileanu (Coordonator), Chișinău 2011, ISBN 978-9975-64-200-2
6. PSIHOLOGIA COMUNICĂRII, Pavel Movileanu (coordonator), Chișinău 2009, ISBN 978-9975-64-176-0
7. REFORMELE ECONOMICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ROMÂNIA, Pavel Movileanu (coordonator), ISBN 978-9975-75-115-5
8. PERFECȚIONAREA POLITICII SOCIALE – imperativul timpului, Andrei Timuș, Pavel Movileanu, Chișinău 2001, ISBN 9975-61-189-3
9. PRINCIPALELE CURENTE DE POLITICI AGRICOLE EUROPENE, Pavel Movileanu, Gabriel Popescu, Dragoș Cimpoieș, Chișinău 2000, ISBN 9975-905-71-4
10. ESTIMAREA ECONOMICĂ A UTILIZĂRII RESURSELOR UMANE ÎN SECTORUL AGROALIMENTAR, Pavel Movileanu, ISBN 9975-905-71-4